

ІНФЛЯЦІЯ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ У ДОВГОСТРОКОВОМУ ПЕРІОДІ

Стаття присвячена особливостям розвитку інфляції у довгостроковому періоді та визначенню шляхів її стримання. Актуальність цього питання полягає в тому, що саме результати економічного розвитку у довгостроковому періоді визначають стратегічні дії уряду будь-якої країни.

The article is devoted to the peculiarities of inflation progress in long-term periods and ways of keeping inflation at low level. The importance of these problems is determined by the fact that the results of economic growth in long-term periods determine strategically actions of a country government.

Особливість сучасного етапу економічного розвитку України полягає в тому, що трансформаційні зміни, пов'язані з побудовою ринкових відносин, знайшли відгук практично в усіх сферах життєдіяльності нашого суспільства. Неможливість відокремити політичні, економічні та соціальні проблеми одна від одної ще більше загострюють актуальність та необхідність по можливості скорішого та ефективнішого вирішення повного комплексу всіх цих питань разом.

Питання щодо визначення особливостей розвитку інфляції в Україні та можливих шляхів її подолання підіймалося в наукових працях багатьох відомих українських вчених: Гальчинського А. [1, С.2-5], Гейця В.М. [2, С.3-8], Корабліна С. [3, С.1,7], а також в публікаціях багатьох відомих і ще тільки починаючих економістів та науковців.

Певною мірою негативно впливає на швидкість трансформаційних процесів в Україні існуюча в суспільстві думка щодо „невдосконалості” менталітету громадян пострадянського простору, що у свою чергу потребує додаткових зусиль, спрямованих на підвищення свідомості та національної гідності українського пересічного громадянина. Але якою б складною не була ситуація у країні, все одно треба визначитися з першочерговими напрямками загального врегулювання.

Враховуючи те, що інфляція сама по собі є своєрідним індикатором порушення стану рівноваги у країні, і не тільки економічної, то саме багатофакторний аналіз інфляційних процесів в Україні та визначення можливих шляхів її стримування є вкрай необхідним і своєчасним.

Скористаємось методом кореляційного аналізу [4, С.115-120] та встановимо рівень зв'язків між інфляцією та основними факторами економічного та соціального розвитку України [5]. Розглянемо економічні фактори, які перебувають в значній прямо-пропорційній кореляційній залежності з рівнем інфляції.

Але спочатку запровадимо новий термін – **коефіцієнт інфляційного навантаження** $K_{\text{ІН}}(\text{ІСЦ}, F_{\text{п}})_{\text{період}}$. Коефіцієнт інфляційного навантаження – це коефіцієнт кореляції між індексом споживчих цін та економічним чинником, який аналізується за певний період і відображає існуючий статистичний зв'язок, або його відсутність, між ними за певний період часу.

Якщо $K_{IH}(ICЦ, F_n)_{\text{період}} > 0,9$ (імовірність помилки p за таких умов автоматично наближується до 0), то встановлена тенденція статистичної залежності потребує підвищеної уваги, особливо коли додатково має місце позитивний результат при перевірці на значність за критерієм Ст'юдента (C^+) та критерієм Фішера (Φ^+).

У тих випадках, коли $K_{IH}(ICЦ, F_n)_{\text{період}} < 0,9$ (імовірність помилки p в отриманих розрахунках відповідно збільшується), але значення коефіцієнту в більшій або меншій мірі наближується до 0,9, то аналізу підлягає сама тенденція співвідношення в залежності від її теоретичного або практичного розвитку.

Коефіцієнти, значення яких значно менші за 0,9, особливої уваги не заслуговують, якщо тільки не ставиться питання про встановлення відсутності зв'язку за певний період.

Таблиця 1

Економічні фактори, які перебувають в значній прямо-пропорційній кореляційній залежності з рівнем інфляції, 1991-2001р.р.

економічний фактор F_n , де n – від F1 I до КМЗ (Додаток А)	$K_{IH}(ICЦ, F_n)_{\text{період}}$; (p -імовірність помилки)
F1 II - темпи зростання ВВП до відповідного періоду попереднього року (у фактичних цінах), %;	,9304 $p=,000$
F2 I - темпи зростання основних фондів до попереднього періоду (у порівняних цінах), %;	,6996 $p=,017$
F2 II - темпи зростання основних фондів до попереднього періоду (у фактичних цінах), %;	,7675 $p=,006$
F3 II – темпи зростання обсягів промислової продукції до відповідного періоду попереднього року (у фактичних цінах), %;	,9140 $p=,000$
F4 II - темпи зростання обсягів продукції сільського господарства до відповідного періоду попереднього року (у фактичних цінах), %;	,9857 $p=,000$
F6 II - темпи зростання інвестицій в основний капітал (капітальні вкладення) до відповідного періоду попереднього року (у фактичних цінах), %;	,9504 $p=,000$
F7 II - темпи зростання роздрібного товарообороту до відповідного періоду попереднього року (у фактичних цінах), %;	,9718 $p=,000$
F8 II - темпи зростання обсягів реалізації платних послуг населенню до відповідного періоду попереднього року (у фактичних цінах), %;	,9399 $p=,000$
F10 - темпи зростання середньої номінальної заробітної плати працівників народного господарства за місяць до середньомісячної зарплати за попередній рік, %;	,9225 $p=,000$
F14 - індекс цін виробників промислової продукції до грудня попереднього року, %;	,9747 $p=,000$
F22 - питома вага залишків наявних грошей у населення в чистих грошових доходах населення, %;	,6763 $p=,032$
F24 - темпи зростання грошових доходів населення, %;	,9496 $p=,000$
F25 - темпи зростання грошових витрат та заощаджень населення, %;	,9527 $p=,000$

F26 - темпи зростання чистих грошових доходів населення, %;	,9694 p=,000
F32 - вклади населення у національній валюті (у % до попереднього періоду);	,8663 p=,001
F34 - темпи зростання прибутку у народному господарстві до відповідного періоду попереднього року, %;	,9206 p=,000
F35 - грошова маса M0 (гроші поза банками), у % до попереднього періоду;	,9148 p=,000
F36 - грошова маса M1 (M1 = M0 + кошти на поточних рахунках у національній валюті), у % до попереднього періоду;	,8764 p=,001
F37 - грошова маса M2 (M2 = M1 + строкові кошти у національній валюті та валютні кошти), у % до попереднього періоду;	,9330 p=,000
F39 - грошова маса у підприємств та організацій (з 1998 року – кошти суб'єктів господарської діяльності), %;	,6635 p=,036
F40 - грошова маса у домашніх господарствах (з 1998 року – кошти фізичних осіб), %;	,9789 p=,000
F41 - норматив обов'язкового резервування коштів комерційних банків у НБУ на кінець періоду, %;	,8818 p=,001
F42 - темпи зміни офіційного курсу гривні за 1 долар США (на кінець періоду), %;	,9418 p=,000
F42.1 - номінальна девальвація(-), ревальвація(+) гривні щодо долара США у % до попереднього періоду, %;	-,9422 p=,000
F43 - темпи зміни % річних ставки рефінансування, %;	,9418 p=,004
F44 - кошти підприємств, організацій та населення в комерційних банках у % до попереднього періоду, %;	,9180 p=,000
F45 - процентні ставки комерційних банків у національній валюті за кредитами, %;	,6951 p=,026
F46 - процентні ставки комерційних банків у національній валюті за депозитами, %;	,7162 p=,020

Всі розглянуті у Таблиці 1 економічні фактори відзначені високим рівнем прямо-пропорційної залежності з рівнем інфляції та практично нульовою імовірністю помилки в отриманих розрахунках. Оскільки їх збільшення безпосередньо призводить до зростання рівня інфляції, треба визначити, за рахунок яких факторів можна реально обмежувати темпи зростання рівня інфляції.

Для цього, перш за все, потрібно розподілити розглянуті коефіцієнти на декілька груп.

I. Економічні фактори виробничої сфери:

- темпи зростання ВВП до відповідного періоду попереднього року (у фактичних цінах);
- темпи зростання основних фондів до попереднього періоду (у порівняних цінах);
- темпи зростання основних фондів до попереднього періоду (у фактичних цінах);
- темпи зростання обсягів промислової продукції до відповідного періоду попереднього року (у фактичних цінах);
- темпи зростання обсягів продукції сільського господарства до відповідного періоду попереднього року (у фактичних цінах);
- темпи зростання інвестицій в основний капітал (капітальні вкладення) до відповідного періоду попереднього року (у фактичних цінах);

- темпи зростання роздрібного товарообороту до відповідного періоду попереднього року (у фактичних цінах);
- темпи зростання обсягів реалізації платних послуг населенню до відповідного періоду попереднього року (у фактичних цінах);
- індекс цін виробників промислової продукції;
- темпи зростання прибутку у народному господарстві до відповідного періоду попереднього року.

Пригадаємо, що у короткостроковому періоді теоретичне поєднання залежності А.Оукена (між рівнем безробіття та обсягами виробництва) та залежності А.Філліпса (між темпами інфляції та рівнем безробіття) призводить до зростання темпів інфляції, яке відбувається внаслідок зростання обсягів виробництва. Не зважаючи на те, що у нашому випадку аналізуємий період в одинадцять років (1991-2001р.р.) умовно прийнято за довгостроковий, встановлені кореляційні залежності підпадають під теоретичний короткостроковий період. Але, враховуючи деяку абстрактність економічних визначень та залежностей, припустимо, що за даних умов ця невідповідність не є суттєвою.

Тим більше, що у будь-якому разі стримування інфляційних процесів за рахунок обмеження економічного зростання є не тільки недоцільним, а ще й практично неможливим. Бо падіння темпів економічного зростання призводить, в першу чергу, до зменшення надходжень у доходну частину державного бюджету та, як наслідок, виникнення бюджетного дефіциту, покриття якого потребує або додаткових кредитів, які являють собою прихований інфляційний потенціал, або надлишкових емісій, які безпосередньо впливають на значне посилення інфляційних процесів.

Існує ще один суттєвий довід на користь економічного зростання. У даному випадку доцільно звернутися до висновку, відомого під назвою „ефекту Манделла-Тобіна”. Р.Манделл та Дж.Тобін довели, що переваги від економічного зростання, навіть якщо вони супроводжуються зростанням темпів інфляції, набагато перевищують збитки, до яких безпосередньо призводить інфляція.

Не можна не звернути уваги ще на один важливий аспект стосовно даного питання. Якщо економічне зростання, яке супроводжується збільшенням загальної пропозиції, призводить до підвищення споживчих цін, це є свідченням того, що перш за все попит перевищує пропозицію. І як тільки вони почнуть наближуватись один до одного, темпи зростання цін почнуть уповільнюватися доки це зростання цін не припиниться взагалі. Складно уявити собі ситуацію, коли за умов перевищення пропозиції над попитом може спостерігатися принаймні значне підвищення цін.

Таким чином, економічне пожвавлення якщо і супроводжується посиленням інфляційних процесів, це є явищем тимчасовим і немає сенсу розглядати його як суттєву перешкоду на шляху загального стримання розвитку інфляційних процесів.

II. Економічні фактори соціального призначення:

- темпи зростання середньої номінальної заробітної плати працівників народного господарства за місяць до середньомісячної зарплати за попередній рік;
- темпи зростання грошових доходів населення;
- темпи зростання грошових витрат та заощаджень населення;
- темпи зростання чистих грошових доходів населення.

Економічні фактори соціального призначення являють собою досить складну і важливу групу. Їхнє збільшення фактично є збільшенням витрат у сфері виробництва товарів і послуг, що призводить до зростання рівня цін. Про це свідчить і досить високий рівень кореляційної залежності між факторами цієї групи та рівнем інфляції.

Але у той самий час соціальний стан більшості населення України настільки потребує його поліпшення, зокрема збільшення заробітної плати, що мова про обмеження рівня інфляції за рахунок зменшення заробітної плати взагалі не може йти. Враховуючи те, що заробітна плата є більшою або меншою часткою грошових доходів населення, не можна у даному випадку розраховувати і на зменшення даного показника.

Дещо відокремлюється з даної групи показник темпів зростання грошових витрат та заощаджень населення. На рівень грошових витрат населення значною мірою впливає загальний стан стабільності та рівноваги у країні. Будь-яке його порушення, на що миттєво реагує рівень споживчих цін, призводить до зростання обсягів споживання.

Населення намагається позбутися грошей, імовірність знецінення яких у таких ситуаціях значно зростає. Відбувається надлишкове споживання, яке являє собою посилення попиту, на що не може не зреагувати як виробник, так і реалізатор. Тобто, психологічний настрій населення, впевненого або ні, у можливості будь-яких негативних зрушень, може також суттєво впливати на темпи зростання рівня споживчих цін.

Коли ж зростання грошових витрат не пов'язане з загальними негативними зрушеннями у країні, воно може бути з часом уповільнене за рахунок економічного зростання та, як наслідок, вирівнювання попиту з пропозицією.

Іншим важливим аспектом щодо даного фактору є темпи зростання грошових заощаджень населення. Практично це є питання із сфери діяльності банківської системи та загальної довіри населення до держави та політики, яку вона проводить.

Грошові заощадження, як складову даного фактору, можна прирівняти до вкладів населення у національній валюті (F32), коефіцієнт кореляції якого з рівнем інфляції досить значний, але значно менший, ніж між рівнем інфляції та темпами зростання грошових витрат:

$$r(\text{ІСЦ, F32})_{1991-2001} = 0,8663 \text{ (} p = 0,001\text{)}.$$

У будь-якому разі вплив зростання заощаджень населення на посилення інфляційних процесів, особливо у вигляді вкладів населення у національній валюті, значно менший, ніж грошової маси у готівковій формі, яка обертається поза банками:

$$r(\text{ІСЦ, F35})_{1991-2001} = 0,9148 \text{ (} p = 0,000\text{)}.$$

У даному контексті доцільно звернутися ще до одного показника, а саме питомої ваги залишків наявних грошей у населення в чистих грошових доходах населення:

$$r(\text{ІСЦ, F22})_{1991-2001} = 0,6763 \text{ (} p = 0,032\text{)}.$$

Не зважаючи на те, що їхній вплив на посилення інфляційних процесів значний, але, у той самий час, майже найменший на відміну від всіх аналізованих у даному розділі економічних факторів, не можна забувати про їхню готівкову форму обігу та досить велику можливість залучення у сферу тіншової економіки.

Але, у той самий час, цей показник має занепокоювати стосовно соціальної незахищеності пересічного громадянина, який відповідно до отриманих розрахунків значну частку своїх доходів вимушений витратити на споживання.

Таким чином, вирішити проблему з одного боку соціальної спрямованості шляхом збільшення загального рівня заробітної плати та рівня доходів населення взагалі, а з іншого, якомога менше сприяти цим рішенням посиленню інфляційних процесів, можна за рахунок збільшення частки, принаймні, безпосередньо заробітної плати та розширення сфери її обігу у безготівковій формі, можливо, навіть з наданням населенню певної зацікавленості в невилученні цих коштів із безготівкової сфери.

ІІІ. Економічні фактори банківської сфери:
- вклади населення у національній валюті;

- вклади населення у національній валюті;
- грошова маса M1 ($M1 = M0 +$ кошти на поточних рахунках у національній валюті);
- грошова маса M2 ($M2 = M1 +$ строкові кошти у національній валюті та валютні кошти);
- грошова маса у підприємств та організацій (з 1998 року – кошти суб'єктів господарської діяльності);
- грошова маса у домашніх господарствах (з 1998 року – кошти фізичних осіб);
- норматив обов'язкового резервування коштів комерційних банків у НБУ на кінець періоду;
- темпи зміни офіційного курсу гривні за 1 долар США;
- номінальна девальвація(-), ревальвація(+) гривні щодо долара США;
- темпи зміни % річних ставки рефінансування;
- кошти підприємств, організацій та населення в комерційних банках;
- процентні ставки комерційних банків у національній валюті за кредитами;
- процентні ставки комерційних банків у національній валюті за депозитами.

Практично це найбільша з трьох груп економічних показників, зростання яких досить суттєво впливає на посилення інфляційних процесів. І не має нічого дивного, що банківська система на території Європейського Союзу відокремлена від урядів усіх держав-членів ЄС і що саме на банківську систему покладена місія контролю за рівнем інфляції та утримання її на рівні 2%.

Знову звернемо увагу на високий рівень прямо-пропорційної залежності між темпами росту агрегатів грошової маси, крім агрегату M3, та рівнем інфляції. Такої залежності практично достатньо для того, щоб створити такі умови, за яких НБУ буде самостійно вирішувати питання стосовно обсягів грошової емісії, незалежно від стану бюджетної системи, невдосконаленість якої, в першу чергу, потребує додаткових емісій.

Уникнути додаткових емісій, які необхідні для фінансування бюджетного дефіциту, можна шляхом вирішення не тільки безпосередньо цієї проблеми, а також шляхом ліквідації певних умов, які до неї призводять. Зменшувати видаткову частину державного бюджету не доцільно – її потрібно збільшувати. Залишається створити умови для збільшення надходжень у доходну частину бюджету.

Зрозуміло, для вирішення цієї проблеми, в першу чергу, необхідно удосконалити податкову політику, що вже має призвести до виходу певної частки діючих підприємств зі сфери тіньової економіки, що буде сприяти збільшенню надходжень у доходну частину бюджету та загальному оздоровленню економічної та соціальної сфери у країні.

Література

1. Гальчинський А. Найвищий пріоритет – грошова стабільність // Вісник НБУ. – 2001. - № 5. – С.2-5.
2. Геєць В. Про політику економічного зростання в Україні // Банківська справа. – 1999. - № 2. – С. 3-8.
3. Кораблин С. Инфляция и экономический рост // Зеркало недели. – 15-21 марта 2003 г. - № 10 (435).
4. Боровиков В. STATISTICA: искусство анализа данных на компьютере. Для профессионалов.- СПб.:Питер. – 2001.- С.115-120.
5. www.bank.gov.ua